

آموزش خواندن و درک مطلب

مقدمه

مهارت در خواندن و درک مطلب، از مهم‌ترین نیازهای یادگیری دانش‌آموزان است. درک مطلب، اعم از فهم متن و تفسیر و استنتاج از متون درسی و غیردرسی، دانش‌آموزان را با افکار و اطلاعات جدید آشنا می‌کند و شیوه بهتر اندیشیدن و بهتر زیستن را به آن‌ها می‌آموزد. به عبارت دیگر، سواد خواندن، به معنای علمی و جامع آن، وسیله‌ای است که از طریق آن می‌توان به ذخایر بی‌انتهای تجربه بشری دست یافت. منظور از «سواد خواندن» هم عبارت است از خواندن معطوف به درک مطلب و دریافت معناها و مفاهیم کلمه‌ها، عبارت‌ها، جمله‌ها، دریافت دانستنی‌ها و شناخت مضامین و ارزش‌های نهفته در متن و در نهایت گرفتن پیامی که نویسنده با به کارگیری نشانه‌ها و رمزهای کلامی آن را نوشته است.

در برنامه درسی خواندن، آموزش درک مطلب دو هدف عمده دارد: اول، کمک به دانش‌آموزان برای فهم مطلب و محتوای درس، و دیگر، توسعه توانایی آن‌ها به منظور تبدیل آنان به افرادی خودتنظیم در استفاده از راهبردهای درک مطلب.

مؤسسه ارزیابی ملی پیشرفت آموزشی در آمریکا، پژوهش‌هایی در زمینه درک مطلب در خواندن به عمل آورده است که نشان می‌دهد، تنها ۳۰ تا ۴۰ درصد از دانش‌آموزان کلاس‌های چهارم تا ششم در زمینه مهارت‌های خواندن و درک مطلب بالاتر از میانگین هستند.

در ارزیابی‌های بین‌المللی هم که در مورد ایران انجام شده - یعنی براساس مطالعه بین‌المللی تطبیقی پرلز که در سال ۲۰۰۱ انجام شد و اطلاعات تطبیقی را پیرامون سواد خواندن در میان دانش‌آموزان پایه چهارم ارائه داد، نتایج متأسفانه بیانگر این مطلب است که میانگین توانایی دانش‌آموزان ایرانی در خواندن پایین‌تر از میانگین جهانی است؛ با این توضیح که وضعیت دانش‌آموزان ایرانی در پاسخ به سؤالاتی که جنبه استخراج صریح اطلاعات (حفظی) از متن داستان داشته، بهتر از مواردی بوده که نیاز به استنباط، استنتاج، ارزیابی و درک و فهم داشته است. در نهایت، متوسط عملکرد دانش‌آموزان ایرانی به‌طور معناداری در هر سه حالت میانگین کل ادبی و اطلاعاتی، پایین‌تر از میانگین بین‌المللی (۵۰۰) بوده است.

براساس تحقیقاتی که در دیگر کشورها، از دانش‌آموزان درمورد مشکلات خواندن و درک مطلب به عمل آمده، می‌توان گفت که در ایران آموزش زبان فارسی و درک مطلب، به صورت اساسی و در حد نیاز دانش‌آموزان - با توجه به تفاوت‌های فردی و مشکلات خاص آنان - صورت نمی‌گیرد.

پژوهشگرانی مانند پرسلی و بلاگ^۱ (۲۰۰۵) گزارش کرده‌اند که در بسیاری از کشورها معلمان دوره ابتدایی زمان بسیار اندکی را به آموزش

کلیدواژه‌ها:

روخوانی، خواندن، درک مطلب، پرلز، راهبردهای شناختی

سمیه اسکندریان
شهرستان بهاران، تهران

راهبردهای

درک مطلب در

کلاس اختصاص می‌دهند تا

به آزمون آن. درواقع، شواهد زیادی

دال بر آن است که معلمان وقت بیشتری

از کلاس را صرف آزمون‌های درک مطلب

می‌کنند تا این‌که به آموزش راهبردهای درک مطلب

و چگونگی کاربرد آموزش آن توجه کنند.

نکته ضروری و در عین حال بدهی این است که

دانش‌آموزان بدون کسب مهارت‌های لازم برای خواندن،

نمی‌توانند ابتدا به ساکن و به‌صورت مستقل و خودکار مفهوم

متن را درک کنند. به همین علت است که ناتوانی در خواندن

و درک مطلب بیش از سایر مشکلات اختصاصی یادگیری، در

حوزه‌های گوناگون، مانع پیشرفت تحصیلی می‌شود. به‌طوری‌که

موفق نبودن دانش‌آموزان در یادگیری خواندن در سال‌های اولیه

مدرسه، به‌طور مؤثری آن‌ها را از بیشتر مواد برنامه درسی بازمی‌دارد.

برای نمونه، مسائل ریاضی در برنامه درسی بیشتر از طریق نوشته

ارائه می‌شوند. حال اگر کودکی دارای مشکلات خواندن باشد،

احتمال زیادی وجود دارد که این امر مانع از پیشرفت ریاضی او

شود. درواقع، مشکلات خواندن و درک نکردن مسائل ریاضی،

در موارد زیادی، همراه یکدیگرند. مشکلات خواندن همچنین بر

کسب اطلاعات خارج از برنامه درسی اثر معکوس می‌گذارد که

این هم به نوبه خود بر درک مطلب تأثیر منفی می‌گذارد، زیرا

درک مطلب به طرز قابل ملاحظه‌ای بر میزان اطلاعات عمومی فرد

مبتنی است. کوتاه این‌که مشکلات خواندن چرخه‌ای معیوب پدید

می‌آورد. این امر مسلمی است که آموزش راهبردهای درک مطلب

و خواندن به دانش‌آموزان، زمانی که در ضمن برنامه‌های درسی

روزانه آن‌ها انجام گیرد و در همان محتوای برنامه درسی روزمره

ارائه شود، مؤثرتر است. با این حال، پژوهش‌های بسیار همگی

مؤید این مطلب هستند که آگاهی معلمان از روند آموزش خواندن

و درک مطلب همبستگی بسیار بالایی با موفقیت‌های تحصیلی

دانش‌آموزان و همچنین موفقیت در آزمون‌های یادگیری خواندن

و درک مطلب دارد.

درک مطلب می‌تواند از طریق آموزش راهبردهای شناختی

ویژه‌ای پیشرفت کند. این راهبردها، «خواننده» را قادر می‌سازد که

درک و فهم بهتری از متن خواندنی داشته باشد. می‌دانیم روشی

که عموماً در خواندن مورد استفاده است، روش سنتی روخوانی

است که طی آن متن را دانش‌آموز می‌خواند و به سؤالات معلم یا

سؤالات امتحانی پاسخ می‌دهد. در این روش، دانش‌آموزان منفعل

هستند و به دشواری می‌توانند پیام اصلی متن را درک کنند؛

به‌ویژه اگر دارای مشکلات خواندن باشند.

لذا باید از روش‌های ویژه بهره

گرفت.

وضعیت
دانش‌آموزان
ایرانی در پاسخ به
سؤالاتی که جنبه
استخراج صریح
اطلاعات (حفظی) از
متن داستان داشته،
بهتر از مواردی
بوده که نیاز به
استنباط، استنتاج،
ارزیابی و درک و
فهم داشته است

مطالعات گسترده‌ای که از سال ۱۹۸۰ به بعد انجام گرفته، هفت شیوه تدریس خواندن و درک مطلب را که پژوهشگران تأیید کرده‌اند، به این شرح می‌آوریم:

● **نمایش درک مطلب از طریق «اجرای خواندن»:** در این روش بچه‌ها یاد می‌گیرند که چگونه به خواندن خود و دیگر همسالان توجه کنند تا مفاهیم آن را درک نمایند.

● **یادگیری مشارکتی:** دانش‌آموزان راهبردهای خواندن را با هم در گروه یاد می‌گیرند.

● **استفاده از ساختار سازه‌های معنایی و نحوی** (از جمله نقشه‌های داستانی): در این روش، خوانندگان تصاویری گرافیکی از موضوعات به وجود می‌آورند تا به درک مطلب کمک کنند.

● **پاسخ‌گویی به سؤالات:** خوانندگان به سؤال‌هایی که معلم مطرح می‌کند، جواب می‌دهند و فوراً بازتاب آن را دریافت می‌کنند.

● **تعمیم سؤال:** خوانندگان سؤالاتی را در مورد جنبه‌های گوناگون داستان از خود می‌پرسند.

● **ایجاد ساختار داستانی:** دانش‌آموزان با استفاده از ساختار داستانی، به‌عنوان وسیله‌ای برای کمک در یادآوری متن داستان، تفکر می‌کنند تا بتوانند سؤالات مربوط به آنچه را خوانده‌اند پاسخ دهند.

● **خلاصه‌نویسی:** خوانندگان سعی می‌کنند مضمون‌های موجود در متن را جمع‌بندی و خلاصه‌ای از متن تهیه کنند.

با توجه به نتایج تحقیقات و مشکلات کودکان در زمینه درک مطلب، نتایج پژوهش‌ها در بسیاری از نقاط جهان بیانگر آن است که دانش‌آموزان آشنایی لازم را با راهبردهای درک مطلب ندارند و همچنین فاقد توانایی لازم برای مطالعه متن، گزینش راهبردهای خاص برای رسیدن به اهداف خواندن و درک مطلب هستند. از این‌رو، ضروری است که مهارت‌های خواندن و درک مطلب به دانش‌آموزان آموزش داده شود تا در مواقعی که در فهم مطالب با مانع مواجه می‌شوند، با استفاده از این آموزش بتوانند درک و فهم خود را بهبود بخشند.

به‌طور کلی، در برنامه آموزش زبان فارسی، خواندن، اهمیت به‌سزایی دارد. در کشور ما در دوره ابتدایی این آموزش در قالب درس «بخوانیم» به دانش‌آموزان ارائه می‌شود که باید دانست در این میان روش آموزش معلم است که روند اثربخشی کتاب را کامل خواهد کرد و می‌تواند علاقه به مطالعه را در دانش‌آموزان تازمان‌های طولانی حفظ کند یا برعکس، دانش‌آموزانی گریزان از مطالعه پرورش دهد. مطالعات اندکی درخصوص آموزش درس بخوانیم با استفاده از راهبردهای شناختی در ایران صورت گرفته است. از آن جمله **جباری و خادمی (۱۳۸۸)** در پژوهشی با عنوان «بررسی مقایسه‌ای

تأثیر

آموزش روش

سنتی و راهبردهای

نوین شناختی درک مطلب بر

میزان درک مطلب دانش‌آموزان پایه‌های

چهارم و پنجم دبستان با مشکلات خواندن و

بدون مشکلات خواندن، به این مهم دست یافتند

که راهبردهای نوین شناختی موجب بهبود میزان

درک مطلب دانش‌آموزان عادی پایه‌های چهارم و پنجم

و دانش‌آموزان دارای مشکل خواندن است. نگارنده نیز در

پژوهشی با عنوان «تأثیر آموزش فارسی (خواندن) و درک

مطلب با استفاده از راهبردهای شناختی، بر یادگیری و یادداری

دانش‌آموزان دوم دبستان»، به این نتیجه رسیدیم که آموزش خواندن

و درک مطلب با استفاده از راهبردهای شناختی، بر یادگیری و

یادداری در درس فارسی تأثیر مثبت می‌گذارد (مقاله حاضر

براساس همان پژوهش تهیه شده است).

در این‌جا لازم می‌دانم به آموزگاران عزیز در دوره ابتدایی

توصیه کنم که بهتر است به جای تأکید بر روش‌های آموزش

سنتی (سؤال و جواب) برحسب نوع و محتوای مطالب درسی

و ویژگی‌های شناختی دانش‌آموزان، از انواع راهبردهای شناختی

استفاده کنند. به مدیران ارشد برنامه‌ریزی آموزش و پرورش نیز

توصیه می‌شود که زمینه را برای آشنایی معلمان با پایه‌های نظری

و کاربردی راهبردهای شناختی در قالب دوره‌های کارآموزی و

ضمن خدمت، و کارگاه‌های آموزشی مهیا کنند. کتاب‌های درسی

با توجه به راهبردهای شناختی طراحی و تدوین شود، به‌طوری

که محتوای کتاب و سؤالات آن با توجه به ایده‌های اصلی متن

و واژگان و روابط علی و معلولی و ارجاعات محتوایی هماهنگ

باشد. تشویق معلمان به استفاده از راهبردهای شناختی در فرایند

تدریس و یاددهی - یادگیری می‌تواند آینده‌ای به دور از شکست

تحصیلی و افت را پیش روی معلمان و والدین و از همه مهم‌تر

دانش‌آموزان عزیز قرار دهد.

پی‌نوشت

1. Pressly

منابع

۱. جباری، سوسن و خادمی، محسن (۱۳۸۸). بررسی مقایسه‌ای تأثیر روش‌های آموزش درک مطلب با راهبردهای نوین شناختی و روش سنتی، بر میزان درک مطلب دانش‌آموزان پایه‌های چهارم و پنجم دبستان با مشکلات خواندن و بدون مشکلات خواندن. مجله مطالعات آموزش و یادگیری دانشگاه شیراز، ۲.

۲. کریمی، عبدالعظیم، (۱۳۸۴). نتایج مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن پرلز ۲۰۰۱. پژوهشکده تعلیم و تربیت، دفتر پرلز.

۳. کریمی، عبدالعظیم، (۱۳۸۲). گزارش اجمالی نتایج بین‌المللی پرلز ۲۰۰۱. پژوهشکده تعلیم و تربیت، دفتر پرلز.

پژوهش‌های بسیار
همگی مؤید این
مطلب هستند که
آگاهی معلمان
از روند آموزش
خواندن و درک
مطلب همبستگی
بسیار بالایی
با موفقیت‌های
تحصیلی
دانش‌آموزان و
همچنین موفقیت
در آزمون‌های
یادگیری خواندن
و درک مطلب دارد